

Режко В. А.,
доцент кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

Із символізма – у розстрільний соцреалізм. Західноукраїнські поети – перекладачі революційної поеми О. Блока «Дванадцять»

Злука двох частин України в єдину соборну Українську Народну Республіку відбулася в той час, коли поема О. Блока «Дванадцять» була вже ледь не рік надбанням читацької публіки. Жвавий інтерес до цього твору виник не тільки в Росії, де 3 березня 1918 року в газеті «Знамя труда» вона вперше побачила світ. У тому ж році українською мовою у перекладі Д. Загула вона вийшла друком в Одесі, пізніше і українською і російською мовами – у Харкові, Львові та інших містах України.

Звичайно, твір поета, що сприймався публікою як започаткувач «Срібного віку» російської літератури, вважався його символом, не міг не привернути уваги найширших кіл читачів з усієї Європи. Невдовзі після виходу поеми її текст у перекладах різними європейськими мовами почав з'являтися в багатьох країнах, де йому присвоїли назву «Пісня більшовицька». Саме так, як прославляння жовтневого перевороту, сприймала цей неоднозначний твір більшість тогочасних читачів. Про Блока казали, що він оспівав «революційну пожежу». Окремі рядки твору на довгі роки стали войовничими гаслами: «Мы на горе всем буржуям мировой пожар раздуем!» тощо.

У протилежному політичному таборі твір сприймався як ганебний гімн кривавих подій, як такий, що прислужив «справі Антихриста». Блока на антибільшовицьких мітингах називали зрадником, скандуючи це слово всім загалом учасників. Не випадково адмірал Колчак, за спогадами Всеволода Іванова, казав: «Горький и в особенности Блок талантливы. Очень, очень талантливы... И всё же обоих, когда возьмём Москву, придётся повесить». Та й сам Блок невдовзі зненавидів свою поему, як зненавидів і революцію, що, на його думку, перетворилася на «світлову грудну жабу». Перед смертю, що сталася 7 серпня 1921 року, він, перебуваючи вже у напівсвідомому стані, вимагав від дружини спалити рукопис і всі примірники поеми.

Саме в цей час молоді українські поети широко захоплювалися цим твором, його символікою (мимоволі згадується «Червона зима» В. Сосяри), з ентузіазмом бралися за переклад революційної поеми. Їхні спроби, спірні, з точки зору теорії поетичного перекладу, передусім ві-

дображали бажання авторів передати дух усесвітнього неспокою, жадання докорінних змін та свободи, що знаходили вони у творі Блока. Далекі від суворих вимог до власної перекладацької точності, вони переконливо проілюстрували класичне правило, що його століттям раніше афористично сформулював В.А. Жуковський: «Переводчик в прозе – раб, переводчик в стихах – соперник».

Сучасному читачеві відомі чотири українських переклади поеми «Дванадцять» – Василя Петровича Бобинського, Дмитра Юрійовича Загула, Володимира Миколайовича Сосюри та Дмитра Васильовича Павличка. З-поміж них духом революційної романтики, всупереч перекладацькій точності, просякнуті переклади трьох перших авторів – учасників буремних революційних подій, свідків акту Злуки 1919 року. У їхніх роботах знайшли відображення дух епохи, свідоме й шире бажання революційних змін, прагнення сприяти розвитку української культури відповідно до того, як кожен із них бачив своє місце в цьому процесі.

Час змінив ставлення до вихідних принципів перекладацької роботи, як і до сприйняття поеми О. Блока. Починаючи з 1970-х років, коли вшухли політичні пристрасті, літературознавці почали уважніше придивлятися до тексту блоківської поеми, прискіпливіше аналізувати її рядки. І виявилось, що твір не можна сприймати по-революційному примітивно й прямолінійно, що, імовірно, в ньому приховано більш складний зміст. Не випадково довкола цього змісту й досі тривають гострі суперечки, що дає всі підстави називати поему «Дванадцять» найкращим шедевром у творчому спадку поета. Тому зараз посправжньому адекватним можна назвати лише переклад Д. Павличка, здійснений поетом до 100-річного ювілею О. Блока, що відзначався в 1980 році.

У той же час не можна недооцінити і значення перших перекладацьких спроб українських авторів у роботі над поемою О. Блока «Дванадцять». Такі спроби сприяли поширенню художнього досвіду одного з найкращих тогочасних поетів на вітчизняному національно-культурному та мовному ґрунті, впливали на шліфування індивідуальної майстерності митців, що бралися за цю роботу.

Першим перекладачем поеми «Дванадцять» на українську став Дмитро Юрійович Загул. Він народився 28 серпня 1890 року в буковинському селі Мілієві. Родина майбутнього поета жила дуже бідно. На здібності Дмитра звернув увагу директор школи і власним коштом відправив його навчатися до Чернівецької класичної гімназії, яку юнак закінчив 1912 року. А вже 1913 року в Чернівцях вийшла перша книжечка молодого поета «Мережка».

По закінченні гімназії Загул вступив на історико-філологічний факультет Чернівецького університету, але подальший життєвий шлях поета зламала війна. Коли російські війська 1915 року відступали з Бу-

ковини, його було взято заручником і відправлено до Нижнього Новгорода. Згодом він переїхав до Одеси, а звідти – до Києва. Працював бухгалтером, санітаром, учителем, редактором. У той же час писав нові вірші, займався перекладами, виступав з публіцистичними статтями.

1918 року Дмитро Загул видав збірку віршів «З зелених гір», завдяки якій здобув певне літературне ім'я. Після виходу збірки «На грані» (1919) поет став одним з організаторів «Музагету», активним учасником Спілки художників слова, об'єднання «Західна Україна» та Всеукраїнської спілки пролетарських письменників. Остання посада, на якій письменник працював до арешту – старший науковий співробітник Всеукраїнської академії наук.

Як член літературної організації «Західна Україна» 26 лютого 1933 року без санкції прокурора Дмитро Загул був заарештований. Уповноважений Київського обласного відділу ДПУ УРСР Бренер «знайшов, що поет... був членом контрреволюційної організації, яка ставила собі за мету повалення Радянської влади шляхом збройного повстання». Згодом, 9 травня 1933 року, судова трійка ДПУ УРСР засудила Загула на 10 років ув'язнення у концтаборах. Точна дата і місце смерті Дмитра Загула не відомі. Існують лише припущення, що він помер від паралічу серця в одному з колимських таборів улітку 1944 р.

Не менш трагічною видалась доля поета, чий переклад поеми О. Блока побачив світ 1923 року у Львові. Василь Петрович Бобинський народився 11 березня 1898 року в Кристополі (тепер м. Червоноград) на Львівщині у родині залізничника. Освіту здобув у гімназіях Львова та Відня. Брав участь у першій світовій війні: 3 1916 року перебував у лавах Українських Січових Стрільців. На цей час припадає і його літературний дебют. Вже у першій збірці віршів Василь Бобинський виявив неабияке поетичне обдарування. Критика порівнювала його з Павлом Тичиною. За висловом Загула, Бобинський був «найталановитішим після І. Франка галицьким поетом».

Одна з поезій збірки «Синя чічка» стала улюбленою стрілецькою піснею й досі зберіглася як народна. В. Бобинський, поряд з О. Бабієм та Р. Купчинським, був одним з яскравих представників художнього явища, яке історики літератури визначають як «стрілецька поезія та пісня».

1920 року, звільнившись із війська після поранення, В. Бобинський кілька місяців перебував у Києві. Деякий час В. Бобинський працював у редакціях газет «Червоний Стрілець» та «Галицький комуніст», писав вірші революційного спрямування.

Восени 1921 року поет повертається до Львова, що на той час уже входив до складу Польщі. Займається редагуванням різних легальних й нелегальних видань органів ЦК КПЗУ. За свою видавничу діяльність двічі (1923 і 1926 рр.) потрапляє до в'язниці. З листопада 1927 ро-

ку В. Бобинський – редактор місячника «Вікна», довкола якого гуртуються пролетарські письменники Галичини. Завдяки діяльності журналу в травні 1929 року проводиться перша нарада пролетарських письменників Західної України та формується літературне угруповання «Гроно».

Влітку 1930 року, переслідуваний польською поліцією, В. Бобинський з родиною переїздить в УРСР до Харкова, де його приймають на навчання до аспірантури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. В УРСР Бобинський видає три книжки своїх поезій. Усі вони своїми темами стосувалися національної та соціальної боротьби в Галичині.

Ордер на арешт В. Бобинського був виписаний органами ДПУ 25 грудня 1933 року. В «анкеті звинуваченого» в графі «соціальне і політичне минуле» зазначено: «служив в австрійській армії 1916-1918 рр. в ранзі молодшого офіцера; в УГА – хорунжим з 1918 р. по 1919 р.» У постанові про його арешт зазначено: «звинувачується у злочинах, передбачених ст. 54-11 КК УРСР, належить до української контрреволюційної організації, яка ставила своєю метою повалення Радянської влади шляхом збройного повстання, групує повстанські кадри у вузівських колах, зв'язаний із польським консульством у Харкові, є учасником ряду нарад контрреволюційної організації, перебуває у зв'язках з видатними діячами цієї організації». Ухвалено: В. Бобинського необхідно взяти під арешт і тримати в спецкорпусі ДПУ УРСР.

27 грудня 1933 року В. Бобинський подав органам ДПУ заяву, в якій рішуче заперечив свою приналежність до Української Військової Організації: «Членом УВО я ніколи не був». В протоколах допитів зазначено, що В. Бобинський «зізнався, що з 1922 року і до дня арешту був членом Української Військової Організації (УВО), яка ставила своєю метою шляхом збройного повстання скинути Радянську владу на Україні і встановити фашистську диктатуру». В обвинувальному висновку, підписаному оперуповноваженим секретно-політичного відділення Соколовим 24 лютого 1934 року, констатується: «Бобинський як за кордоном, так і на Радянській Україні займався розвідувальною діяльністю на користь УВО. Був зв'язаний з самим Донцовим і його групою». Справу В. Бобинського було передано на розгляд судової «трійки» ДПУ УРСР з пропозицією ув'язнити його у концентраційний табір строком на п'ять років. Заступник прокурора ДПУ УРСР Крайній 28 лютого 1934 року, допитавши В. Бобинського, запропонував засудити його на три роки концтаборів. Судова «трійка» погодилася з висновком заступника прокурора і винесла рішення: «Бобинського Василя Петровича заслати у виправно-трудовий табір строком на три роки». В. Бобинського було направлено на будівництво каналу Москва-Волга. Вже там – новий арешт і, згідно зі статтею 58-6 Кримінального Кодексу РРФСР, вища

міра покарання (розстріл). Вирок було виконано 28 січня 1938 року. Місце українського поета поховання досі невідоме.

Не такою трагічною виявилася доля третього перекладача поеми «Дванадцять» О. Блока – Володимира Сосюри, хоча і його життя за умов радянської влади не можна назвати безхмарним. Проте його приклад є одним із небагатьох випадків, коли українському поетові, патріоту, активному діячеві доби Українського Відродження в Радянському Союзі було збережено життя.

Як свідчить доля українських поетів, ідея соборної єдиної України не могла бути реалізованою за умов входження до будь-якого союзу, що хоч би як обмежував вихідну умову існування нашої держави – її незалежність.